

likom. Zame velja, da je preprost človek lahko prav tako literarno absolutno pomemben kakor izobraženec, seveda, če ga ima v rokah pravi ustvarjalec. Poleg Ahila najdeš v Homerju tudi svinjarja Eumeja: ampak kakšen monumentalni svinjar je to! »Božanski svinjar«, kakor ga je po pravici krstil njegov avtor. Vprašanje tematike se mi torej ne zdi važno. Važen je samo odnos, s katerim pristopaš k njej. Saj je vse v tem, v odnosu. Dvajset pisateljev lahko napiše isti prizor, recimo sprehajanje ljudi po železniškem nasipu ob postanku vlaka. In vsak bo dal tja vso mero svoje zmogljivosti, da boš lahko samo iz tistega opisa spoznal njegovo oblikovno zrelost, njegovo občutljivost in izvirnost. Celo vrhunsko iluminacijo njegove metafizične dimenzije, če takšen opis bereš na primer pri Pasternaku. Hočem reči, da je roman iz izobraženskega okolja, ki ga Slovenci res pogrešamo, zame pereč samo do neke mere. Če je pisatelj res pisatelj, mi je naposled vseeno, kaj piše, ker bom imel ob kakršnikoli tematiki popolno zadoščenje, ki mi ga daje njegova umska in emocionalna sila.

Modernist: Jaz pa mislim, da bo naše pisanje še zmerom dišalo po hlevih, dokler ne prinesemo vanj novega ambienta, skladno z zgodovinsko uro, ki bije nad nami ob spremljavi sputnikov. To je ambient izobraženskih psihologij, ideološkega dialoga, geografske nevezanosti na slovensko provinco, seveda združen z novo tehnično bistroidnostjo, ki je doslej v naši prozi ni bilo. Za to pa je seveda treba kaj drugega kot nekaj virtuoznosti v podeželskem lirizmu, v ropotajoči hribovski fabulistik, v čednem zapletanju nedolžne fabule z umerjeno tragičnim zapletom na koncu. Regeneracija forme: gre samo za to, da prisluhneš temu, kar je v zraku. Zato dam mladim priznanje, ki jim gre: namreč, da čutijo, kako jim stari mehovi pokajo med rokami, medtem ko kak starejši veselo in samozavestno naliva.

Tradicionalist: Vprašanje se ne postavlja glede forme, ampak glede vsebine. Postavljati vprašanje forme pomeni, da nimaš vsebine. Če imaš vsebino, je forma tu sama od sebe, kakor ne moreš zajeti vode, ne da bi zadobila obliko prgišča ali vedra. Jaz bi raje rekel: regeneracija stila, ki ga je v današnjem slovenskem pisanju tako obupno malo. Tako da moram iti brat naše stare sedemdesetletne esejiste, če hočem čutiti, kako diši evropska slovenščina. Seveda, stil ni najmanj, to je že osebnost, z osebnostjo pa je križ. Kot vidiš, privoščil sem si *circulus vitiosus*: za nov stil je pač treba nove osebnosti. Torej še enkrat: samo vprašanje vsebine je. Sicer se mi zdi, da so stari mehovi kar dobri, za našo slovensko usodo še posebej. Poglej, kaj je nalil Pasternak v dobri stari meh rodne realizma...

Alojz Rebula

STRANPOTI

Če mora proza opisovati neko pomembno dogajanje, če je torej poudarek na pomembnosti tega dogajanja in ne na dogajanju samem in če je ta pomembnost odvisna od izbire snovi, od umetnikovega odnosa do snovi in pa njegove ustvarjalne moči, potem je v sodobni slovenski prozi največ stranpoti ravno okrog te pomembnosti.

Nekateri menijo, da je umetniško dejanje že golo poročanje o nekem dogodku. Omejijo se na njegovo površino, ne izluščijo etičnega jedra in ga

ne organizirajo v pomembno spoznanje o življenju. Morda v tem dogodku celo zaslutijo (rajši instinktivno kot zavestno) pomembno žarišče, a se mu izognejo ali pa ga samo rahlo, neprizadeto označijo, pri čemer dostikrat ne razlikujejo bistvenega od nebistvenega. Tako se poraja snovno sicer dovolj zanimiva, vendar neproblemska, umetniško nepomembna proza, ki je bliže kroniki kot umetniškemu organizmu. Takšna proza je prehodna stopnja med primitivnim pisanjem, ki se je po tujih vzorcih skušalo uveljaviti v prvih poveljnih letih, in više pojmovanim umetniškim snovanjem. Njeni avtorji so sicer doumeli, da ustvarjanje ne prenese nikakršnega nasilja ali laži (dejstvo, da je dandanašnji slehernega slovenskega pisatelja sram napisati črno-belo zgodbo, je pravzaprav velika moralna in umetniška zmaga), niso pa še dospeli dlje ko do pol poti — tu so prizadevni, resnicoljubni poročevalci, ne pa resnični pisatelji.

Nasprotno nekateri mislijo, da je lahko pomembno do absurda deformirano življenje, v katerem se kot roboti gibljejo nekakšni polljudje, obsedeni od kompleksov in halucinacij. Takšno pisanje je seveda potisnilo človeka iz sveta normalnih človeških odnosov in ga izoliralo v labirintu morbidne podzvesti, kjer ni več družbeno bitje niti nima osnovnih človeških kvalitete. V skrajnih primerih se to pisanje docela izobči iz človeškega občestva: postane samo sebi namen in nerazumljivo. Maloštevilni očetje takšne — kot jo sami imenujejo — avantgardistične proze se radi sklicujejo na atomski čas in na spremembe, ki jih je ta čas povzročil v človekovi duševnosti. V pisateljski praksi pa skušajo upodobiti kaos, ki naj bi zavladal naši dobi, s svojim lastnim popolnim idejnim in formalnim kaosom, namesto da bi nemir sedanjega časa izpovedal logično upodobljeni človek s svojo resnično, pomembno notranjostjo. Postopek pri takšni prozi je sicer na videz rafiniran, je pa v bistvu prav tako neustvarjalen kot pri črno-belem pisanju pred leti: cinizem je zamenjal nekdanji patos, življenje pa je spet strašno osiromašeno in deformirano. To sta dve skrajnosti v sodobni slovenski prozi — obe enako nezanimivi in nepomembni.

Mnogo bolj vzpodbudna je tista proza, ki mimo teh skrajnosti išče življenjske motive. Ta proza je tematsko in stilno raznolika, v njej so sledovi tradicije in znamenja modernega pisanja, marsikdaj ne more razmakniti ozkih vsebinskih in formalnih okvirov, toda ob vsem tem razodeva strastno težnjo, da bi razkrila pomembno usodo in spoznanje, da bi doumela dandanašnjega človeka in da bi vse to izpovedala s svežo umetniško besedo. Prav je, da ima ta proza mnogo obrazov, tudi je pravilno, da pogumno utira nova pota in smotrno, v mejah umetniške upravičenosti, eksperimentira z novim izrazom, kajti novega ni mogoče oživiti s starim; pomisleki se porode samo tedaj, ko tudi ta proza skuša ustvariti videz neke pomembnosti z nepristnimi življenjskimi in umetniškimi podatki. In takšni surogati so v sodobni prozi predvsem trije: psihologiziranje, meditacija in lirizem.

Brez vsega tega seveda ne more biti sodobne proze. Lahko pa vse to postane zelo neprijetno, če je samo sebi namen, kadar ni vraslo v utripajoče življenjsko tkivo. V naši prozi se pogosto docela nepomembni junaki znajdejo v pravcatem alkimističnem kotlu, kjer naj bi po zapletenih psiholoških receptih izpremenili svojo skromno človeško kvaliteto. Prav tako se v našem pisanju mnogo meditira, na pravem in nepravem mestu, a pogosto te meditacije ne presežejo okvira splošno znanih aforizmov. Seveda so take

sentence, ki naj bi umetelno povzdignile pomembnost snovi, utrudljive in zoprne. Zoprni je lahko tudi lirizem, čeprav je res, da mora sleherni umetnik izžarevati neko poetično eleganco. Lirizem v naši prozi pa je dostikrat ponarejen in nasilno razpreden po tekstu: namesto da bi bilo lirično samo dogajanje, so lirični pisateljevi stavki. Takšen lirizem se je dandanašnji močno razrasel — zdaj naj bi snov poglobil in ji vcepil pomembnost, drugič naj bi razgrnil rožnato tančico nad resničnostjo, toda vsakič, ko je zgolj pisateljev produkt, se izprevrže v priskutno sentimentalnost, zavre epski razmah in razvodeni kri, ki naj bi pojila sleherni umetniški tkivo.

Seveda je tudi nenavadno, da naša proza zelo poredko išče pomembnost v sodobnem življenju. Marsikaj jo sicer opravičuje — n. pr. dinamika tega neustaljenega in brzečega časa, ki ne dopušča zanesljivega razgleda po življenjski panorami. (Zato je popolnoma razumljivo, da se je zdaj razmahnila zaključena, partizanska tema!) Glede velikega sodobnega teksta najbrž niti ne smemo biti neučakani. Čudno pa je vendarle to, da naša proza zelo poredko reagira na sodobno življenje s teksti, ki ne bi pretendirali na stoletno slavo: s fragmenti, z aktualnim feljtonom, predvsem s satiro! Brez takšne aktualne proze si je težko zamisliti normalno literarno življenje; lahko je izredno močan moralno-politični faktor in če je pri nas skorajda ni (seveda so tudi tu častne izjeme!), je to znamenje prešibke družbeno politične in moralne zavzetosti naše proze.

Vse te vrstice so govorile o življenjski pomembnosti, ki naj jo proza izpoveduje, toda takšno življenjsko in umetniško pomembno prozo lahko ustvari samo zrela, človeško pomembna in razsežna pisateljska osebnost. Navsezadnje se vse začne in neha pri umetniku; če se zna živeti v človeka, če v njem gori stvariteljska strast, da bi ugledal slednjo življenjsko skrivnost, če je predan resnici in lepoti in če se s popolno moralno in družbeno politično odgovornostjo posveti umetniškemu poklicu v času, ko doživlja človeštvo največjo veličino in tragiko obenem, in na prostoru, kjer je humanizem najvišji ideal, če je vse to združeno v umetnikovi osebnosti, potem bo njegova umetnost zrela in dragocena. Najbrž je v našem času treba več moči za umetniški poklic in zato marsikdo omaga ali zavije na stranpot, toda trdno sem prepričan, da ta čas poraja tudi velike osebnosti.

Mitja Mejak

SREČANJA

SKICE S POTI PO ANGLIJI

Westminster

Parlamentarna demokracija se napaja iz dveh velikih tokov. Najstarejši je tisti, ki izvira iz Magne Charte Ludvika brez zemlje in ki so ga pozneje usmerjale krvave in nekrvave družbene spremembe na britanskem otočju vse do začetka 19. stoletja. Tudi svoje veliko svetišče ima ta demokracija v Britaniji. To je westminstrska palača v Londonu, kjer zasedata oba doma angleškega parlamenta.